

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

YAPISAL SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİK VE KİMLİK TEORİSİ*

Sezgin ERDEM

Dr.

Bağımsız Araştırmacı

E-posta: sezginerdem84@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2191-0970>

Özet

Sembolik etkileşimcilik bireylerin yüz yüze tekrar eden anlamlı etkileşimler yoluyla toplumun yaratıldığını ve insan davranışının bu etkileşimlere odaklanarak açıklanabileceğini savunan kuramsal yaklaşımdır. Bu çalışma sembolik etkileşimciliğin bir perspektifi olan yapısal sembolik etkileşimlik ve kimlik teorisini incelemektedir. Yapısal sembolik etkileşim temelde Mead, Cooley ve Blumer tarafından oluşturulan ve geleneksel sembolik etkileşimcilik olarak tanımlanan teorinin yeniden formüle edilerek bu çerçevenin geliştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Sheldon Stryker tarafından sunulan bu perspektif sembolik etkileşimci ifadelerin ampirik olarak test edilmesini amaçlamıştır. Stryker tarafından yapısal sembolik etkileşimci teori içerisinde geliştirilen kimlik teorisi sosyal yapı ile ilişkilendirilen statü ve rol kavramlarının bireyin anlam dünyası ile de ilişkili olabileceğini savunması bakımından konuya farklı bir perspektif getirmiş ve bireye benliğini kimlikleri çerçevesinde inşa etmesinde aktif bir rol biçmiştir. Rol ve statü kavramlarının çalışılmasında sosyal yapıya odaklanıldığı düşünüldüğünde bireyin aktifliğini öne çıkaran bu teorik bakışın çalışmalara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sembolik Etkileşimcilik, Yapısal Sembolik Etkileşimcilik, Kimlik Teorisi.*

---

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Bu makale yazarın “Baba Kimliğinin İnşasının Nesiller Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi Sembolik Etkileşimci Bakış Açısıyla Nitel Bir İnceleme” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Atıf (APA): Erdem, S., (2020), Yapısal Sembolik Etkileşimcilik ve Kimlik Teorisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 12 (1): 51-66.

Alan Tanımı: Sosyoloji.

STRUCTURAL SYMBOLIC INTERACTIONISM AND IDENTITY THEORY

Abstract

Symbolic interactionism is the theoretical approach that advocates individuals are created through face to face meaningful interactions, and that human behavior can be explained by focusing on these interactions. This study examines structural symbolic interaction and identity theory, a perspective of symbolic interactionism. Structural symbolic interaction has emerged mainly through the development of this framework by reformulating the theory, which was created by Mead, Cooley, and Blumer, which is defined as traditional symbolic interactionism. This perspective, presented by Sheldon Stryker, aimed to empirically test symbolic interactionist expressions. The theory of identity, developed by Stryker within the structural symbolic interactionist theory, brought a different perspective to the subject in terms of defending that the concepts of status and role associated with the social structure may be related to the individual's world of meaning. Considering the focus on the social structure in the study of the concepts of role and status, this theoretical outlook, which emphasizes the activity of the individual, is considered to contribute to the studies.

Keywords: Symbolic Interactionism, Structural Symbolic Interactionism, Identity Theory.

JEL Code: Z00.

GİRİŞ

Bireyler doğumlarıyla başlayan yaşam deneyimlerini çevresini anlamak üzerine kurgulamaktadırlar. Olayları ve yaşantıları deneyimleme sürecinde zihinlerindeki kavramlar üzerinden yola çıkarak bireysel anlam dünyalarını yaratmaktadırlar. Yaşantı bireyin çevresine anlam yüklemeye aktif rol aldığı ölçüde fail olurken aynı zamanda bu sürecin bağlamı olarak rol almaktadır. Dış dünyanın anlaşılması bireylerin yaşantı geçmişine bağlı olarak değişim göstermektedir. Bireyler arası

değişim gösteren bu perspektif farklılığının bir benzeri de sosyal kuramlarda görülebilmektedir. Bilimsel bilginin sistematize edilerek bütüncül bakış açısıyla sunulması anlamına gelen kuramsal yaklaşımlar da sosyal dünyanın mikro, mezo ve makro planda açıklamalar getirmektedir. Mikro kuramlar arasında kategorize edilen sembolik etkileşimcilik bireyler arası ilişkilerde uyumun nasıl sembolik anlamlar ortaya çıkardığını ve bu anlamlar bireylerin davranışlarını nasıl biçimlendirdiğini açıklamaya çalışarak diğer kuramsal yaklaşımlardan farklılaşmaktadır. Bu çalışma sembolik etkileşimciliğin bir perspektifi olan yapısal sembolik etkileşimcilik ve kimlik teorisini incelemektedir.

1.YAPISAL SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİK

Perspektifler ya da çerçeveler teoriler değildir. Eğer bir teori ampirik araştırma yoluyla değerlendirme yapabilirse ya da fenomenleri açık bir şekilde açıklayan argümanlar anlamına gelirse teori olarak kabul edilebilir. Çerçevelerin değerlendirilmesi geleneksel olarak test edilebilir açıklamaların geliştirilmesinde kullanılan imgelerin, varsayımların ve kavramların kullanılma kapasitesine dayanmaktadır. Yapısal sembolik etkileşimciliğin buna sahip olduğunun kanıtı kimlik teorisi, kimlik kontrol teorisi ve kontrol teorisi olarak gösterilebilmektedir. Stryker ve Serpe ve Stryker (2011: 206) bir perspektif veya çerçevenin faydasını ortaya koymak için ikinci bir kriter önermiştir: Bir çerçevenin veya türetilmiş teorisinin alternatif çerçevelere ve teorilere bağlanan bir köprü işlevi görebilmesidir.

Sembolik etkileşimcilikte geleneksel ve yapısal olmak üzere iki eğilim bulunmakta ve kimlik teorisi geleneksel sembolik etkileşimcilikten sonra ortaya çıkan yapısal sembolik etkileşimle ilişkilendirilmektedir. Yapısal sembolik etkileşim temelde Mead, Cooley ve Blumer tarafından oluşturulan ve geleneksel sembolik etkileşimcilik olarak tanımlanan teorisinin yeniden formüle edilerek bu çerçevenin geliştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu teori (Stryker, 1968; 1980; 2000) çağdaş yapısal sembolik etkileşimcilik üzerine Mead'den alınan bir önermenin bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır. Stryker (1987: 89) sembolik etkileşimciliğin "sosyal yapısal" versiyonunu önermiş ve kimlik teorisini en basitleştirilmiş haliyle "benlik toplumun bir ürünü ve sosyal davranışın belirleyicisidir" şeklindeki sembolik etkileşimci ifadeyi ampirik olarak test etmek için geliştirdiğini belirtmiştir. Stryker, geleneksel sembolik etkileşimcilikteki başlıca kavramların ve ilişkilerinin doğrulanabilir önermelere dönüştürülmesi gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle Stryker, geleneksel sembolik etkileşimcilikte 'benlik', 'toplum' ya da 'sosyal davranış' yerine 'kimlik', 'rol' ve 'rol seçim davranışı' gibi operasyonel hale getirdiği kavramları önermiştir (Hwang, 2012: 4).

Geleneksel sembolik etkileşimcilerin görüşlerini genişletmek amacıyla ortaya çıkan yapısal sembolik etkileşimci teorinin kökleri yine bir gelenekselci olan George Herbert Mead'ın görüşlerine dayanmaktadır. Ancak yapısalcıların Mead'den ayrıldığı nokta onun günümüz pozitivist paradigmanın temel koşulu olarak test edilebilir bir teori sunmadığı konusundadır. Bu da teoride bir ölçüm sorununu beraberinde getirmektedir. Ampirik olarak ölçülemeyen bir bilginin de kanıtlamayacağını savunan yapısalcılar Mead'ın görüşlerini geliştirmeyi amaçlamışlardır.

Yapısal sembolik etkileşimciler Mead'ın ortaya koymuş olduğu merkezî kavramların belirsiz ve işlevsellikten uzak olması nedeniyle operasyonelleştirilemediğini savunmaktadırlar. Mead'ın tanımladığı biçimde toplum, benlik, sosyal davranış gibi kavramların Mead'ın çerçevesi içerisinde yeniden tanımlanması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu tanımlama amacı Mead'ın görüşlerinden farklılaşma çabası olarak değil kuramın ortaya koyduğu bu kavramlarla yapmış olduğu varsayımsal açıklamaları sistematik ampirik araştırmalarda test edilebilir hale getirmektir (Stryker ve Burke, 2000: 285).

Yapısalcıların geliştirmek istediği esaslar dört şekilde temellendirilebilir: (i) Toplum kavramının yeniden tanımlanması, (ii) benlik kavramının yeniden tanımlanması, (iii) sosyal davranışın öngörülebilmesi amacıyla yorumlayıcı süreçlere karşı sosyal yapıya ağırlık vermek, (iv) sosyal etkileşim süreçlerinin içinde yer aldığı daha büyük sosyal yapılarla ilişkilendirme biçimidir. Yapısal sembolik etkileşimci teorisyenler geleneksel sembolik etkileşimcilik tarafından ortaya konulan çerçevenin daha geniş bir biçimde ele alınması gerektiğini savunmuşlardır. Bu açıdan gelenekselcilerin aksine toplumu örgütlenmemiş, farklılaşmamış evrensel anlamların paylaşıldığı bir varlık olarak görme eğilimindedirler (Stryker, 2007: 1089-1090).

Yapısal sembolik etkileşimcilik kökleri itibariyle daha geniş bir kuramsal gelenek olan sembolik etkileşimciliğe dayanmaktadır. Bu kuramsal bakış ve onun dayandığı kökler itibariyle birey, davranışlarını etkileşime girmiş olduğu nesnelere yüklediği anlamlara dayalı olarak sergilemektedir. Anlam kendine özgü olmamakla birlikte bireyler birbiriyle etkileşim içerisinde buldukları süreç içerisinde nesnelere paylaşılan anlamlarını geliştirmektedirler. Toplum içerisindeki her birey sosyal bir statü sahibidir ve bu statü sahipleri olarak benliklerine atfettikleri anlamları kullanmaktadırlar. Sosyal yapı istikrarlı olduğundan bireylerin bu yapısal konumlarla ilişkili anlamları da istikrarlı olmaktadır. Bu da yapısal konumlarda benlik anlamlarından oluşan istikrarlı bir benliğin oluşmasını sağlamaktadır (Cast, 1998: 19).

Stryker'in kimlik teorisinin çerçevesi, sembolik etkileşimciliğin geleneksel olarak adlandırılan versiyonlarından farklılık göstermektedir. Kendi kuramsal yaklaşımını yapısal sembolik etkileşimcilik içerisinde gören Stryker bu farklılaşmadaki en önemli noktanın insanların kendilerinin geliştirdiği ve sosyal etkileşimin gerçekleştiği küçük ve büyük toplumsal yapısal ortamlara verilen önem olduğunu belirtmektedir. Yapısal sembolik etkileşimcilik toplumsal etkileşimin rollere ve kimliklere bağlanmasına odaklanmaktadır. Kurumlar düzeyinde büyük toplumsal yapıların rollere bağlı pozisyonlara girmeyi kolaylaştıran ve kısıtlayan etmenleri bulunmaktadır. Bu kuram sosyal etkileşimi ve kimlikleri etkilemenin yollarını ve potansiyel sonuçlarını incelemektedir. Test edilebilir bir çerçeve oluşturmak amacıyla toplumsal yapıyı kendi kuramına dâhil ettiğini belirtmiştir. Kimlik teorisi, yapısal olarak sembolik etkileşimci bir çerçeveden türetilmiştir. Bu da bireylerin alternatif rolle ilgili eylemleri gerçekleştirme olasılıklarına sahip oldukları durumlarda yaptıkları seçimlerin bir açıklamasını sunmaktadır (Stryker, 2007: 1083-1084).

Sembolik etkileşimcilikte kullanılan en genel kavram sosyal davranıştır. Bu tanımlama pozitivist paradigmaya göre belirsiz ve ölçülemez bir davranış olmakla birlikte yapısal sembolik etkileşimciler tarafından rol seçim davranışı veya bir rolün beklentilerini karşılamak olarak da kavramsallaştırılmıştır. Sheldon Stryker ise yapısal sembolik etkileşimci kimlik teorisinde (Stryker, 1968: 558-562) ele alacağı konuların prototipi olarak hizmet eden sorunun "Neden bir erkek bir hafta sonu öğleden sonra golf sahasında arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmeyi seçerken, diğeri çocuklarını hayvanat bahçesine götürerek geçirmeyi seçmektedir?" olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bu temel bir sorudur ve teoride tanımlanan davranışın operasyonelleştirilmesi ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Bu sorudan sonra etkileşimci çerçeve, toplum ve sosyal davranış arasındaki uçurumu kurmada "benliğin" belirleyici olduğu beklentisine yol açtığı için görev ve rol seçiminin açıklanması için önemli olduğunu belirtmiştir.

Rol kavramı genel olarak toplum içerisindeki yapısal bir pozisyona ve bu pozisyonla ilgili beklentilere atıfta bulunmak amacıyla kullanılmaktadır. Kimlik kavramı ise benliğe atfedilen bir dizi anlama işaret etmektedir. Benliğe atfedilen bu anlamlar benliğin belirli bir rolün parçası olarak tanımlanması halinde ise rol kimliği olarak kavramsallaştırılmıştır. Böylelikle bireyler toplumsal yapının belirli bir alanını işgal etmenin bir sonucu olarak rol kimlikleri taşımaktadırlar. Bireyler sahip oldukları rol kimlikleri aracılığıyla ortaya koymuş olduğu sosyal rolüyle kendilerini göstermektedirler (Cast, 1998: 20).

Genel bir tanım olan ‘toplum’un spesifik hale getirilmiş kavramı yapısal sembolik etkileşimcilikte yaygın olarak kullanılan bir terim olarak ‘bağlılık’ ile kavramsallaştırılmıştır. Bu terim genel olarak değer temelli seçimleri açıklamak olarak görülse de Kornhauser (1962) bazı radikal toplumsal hareketlerdeki liderlerin hareketlerin hedeflerinin ne kadar açık olduğuna dair kesin kanıtlara rağmen liderlik pozisyonlarında kalmayı tercih etmelerinin nedenini araştırırken kullanmıştır. Bu durumun gösterdiği gibi buradaki bağlılık sosyal ağlardaki diğerleriyle etkileşimli duygusal bağlar olarak düşünülmektedir. Bu en küçük toplumsal yapı biriminin başkaları ile olan ilişkisinin belirli bir kişi olma ve belirli rolleri oynama derecesine bağlı olarak ölçülmektedir. Bu ölçümler, deneysel olarak test edilebilecek rol seçim davranışındaki değişimi açıklayan teorik bir argüman üretir. Teori bağlılığın, sırayla rol seçimini ve kimliği etkilediğini ileri sürmektedir (Serpe ve Stryker, 2011: 233).

Stryker (1980: 59) benlik kavramı ile ilgili olarak Mead’in takipçisi olan birçok araştırmacı ile aynı odak noktadan hareket etmiştir. Mead’in tek ve bütüncül bir toplum birleşmesi isteğinin gerçekleşmediğine dikkat çeken Stryker “toplumun benliğe yansması ilkesiyle toplumun çağdaş karmaşıklıklarının gerçekliklerine tekabül eden bir bakış açısı gerektiğini” ve “sosyal ilişkilerin karmaşıklığıyla benlikte paralel bir karmaşıklık meydana getirdiğini” belirtmiştir.

Stryker “grup” ve “sosyal ağ” kavramlarının her ikisini de birbirinden ayrı kavramlar olarak kullanmamakta, ikisini birlikte kullanmaktadır. Bununla birlikte dikkatini toplum, organizasyonlar, kurumlar ve topluluklar gibi makro ilişkilerden ziyade küçük ve bireylerarası ilişkileri içeren ağlara daraltmaktadır. Kimlik teorisi gözlemlenen ampirik bağlantıların test edilebilir bir açıklamasını sunmaktadır. Bu nedenle ne genel bir sosyoloji teorisi ne de genel bir sembolik etkileşim teorisi değildir. Daha ziyade bu tür sembolik etkileşimcilik ile sosyolojinin birleşiminin katı bir şekilde test edilmesini sağlayan simetrik etkileşimci çerçeveden türetilmiştir. Stryker’ın teorisi Mead’in sağladığı temel aksiyomun (toplumun benliği şekillendiren dolayısıyla sosyal davranışı şekillendiren temel aksiyomu) bileşenlerini belirterek biçimlendirmektedir. Kimlik teorisinde kimliğe bağlılık toplumu ve benliği değiştirmekte ve sosyal rollerin yerine sosyal davranışları getirmektedir (Merolla ve diğeleri, 2012: 150).

Stryker için toplumun iki düzeyi benliğin oluşumunu etkilemektedir. Birincisi toplum (yani daha geniş sosyal yapılar), bireyin işgal etmesi için çeşitli pozisyonları (ve ilgili rolleri) ‘sunma’ yoluyla dolaylı olarak şekillendirmekte ve böylece sosyal ağların oluşmasına izin vermektedir. İkincisi ve Stryker’in daha fazla önem verdiği toplum (yani sosyal ağ), bireyi doğrudan sosyal etkileşimle

şekillendirerek başkalarına bağlayan bu önemli bağlara dayanmaktadır. Bu iki toplum seviyesinin benliğin yaratılışı üzerindeki etkisini özetleyen Stryker sosyal yapının etkileşim içinde bireyi şekillendirdiğini belirtmiştir (Rane, 1998: 11).

2.KİMLİK TEORİSİ

Kimlik teorisi, insanları ağlara katılımlarını destekleyen rollerle küçük ve uzmanlaşmış sosyal ilişkiler ağlarında yaşıyor görmektedir. Bu küçük ağlar büyük sosyal yapıların bireylerin daha küçük sosyal yapılara girme olasılığını etkileyen sınırlar sağladıkları sosyal yapıların bir hiyerarşisi içine yerleştirilmiştir. Stryker, Serpe ve Hunt (2005: 93-123) farklı boyutlardaki örtüşen sosyal yapıların bütünleşmesi olarak gördükleri toplumun bu görünüşüne dayanarak, büyük yapılar ve orta yapıların yakın yapıları etkilediği bir sürecin sonucunda rol kimliklerinin etkisinin görülmesi için büyük, orta ve yakın sosyal yapıları farklılaştırarak sosyal yapı kavramının iyileştirilmesini önermiştir. Büyük sosyal yapılar tipik olarak ırk, sınıf, cinsiyet ya da ulus gibi makro-odaklı sosyologları ilgilendiren yapılardır. Sosyolojinin temel dayanağı çoğu toplumda bu yapıların, belirli sosyal ilişkiler ağlarına girmesi bireylerin yaşamlarında önemli sonuçları olan sosyal sınırlar olarak hizmet etmeleridir. Orta sosyal yapılar, belirli bir takım kümeleri bir araya getiren daha yerelleşmiş ağlardır (örneğin mahalleler, okullar, dernekler). Sosyal sınırlar sosyal ilişkilerin oluşma olasılıklarını artırdığı ya da azalttığı için orta toplumsal yapılar önemlidir. Böylelikle büyük sosyal yapılar gibi orta yapılar da hangi bireylerin yakın toplumsal yapılara daha fazla veya daha az erişime sahip olduklarını belirlemede önemli bir sınır kapısı görevi görmektedir (Merolla vd., 2012: 151-152).

Yakın sosyal yapılar aileler, daha büyük kurumlar veya eğitim yapıları içindeki bölümler veya bir okuldaki belirli sosyal kulüpler gibi bireylere en yakın olanları ve bireylerin genel olarak rol kimliklerini harekete geçirdikleri bağlamları temsil etmektedir. Yakın sosyal yapılara katılım, bireylere belirli bir rol kimliği ile doğrudan ilişkilendirilebilen sosyal ilişkiler sağlamakta ve rol kimliğinin yürürlüğe girmesi bu yapılara katılımlarını desteklemektedir. Buradaki odak nokta, etkileşimlerin oynandığı ve kimliklerin düzenlendiği yakın sosyal yapılara katılımın, rol kimliğine olan bağlılık düzeyleriyle ilişkili olup olmadığıdır. Stryker ve diğerleri (2005: 93-123), yıllarca süren kimlik teorisi araştırmalarında kimlik bağlılığının kimlik belirleyiciliğini de arttırdığını göstererek, bağlılık, tükenme ve gelecekteki rol performansları arasındaki bağlantılara ampirik destek sağlamıştır.

Kimlik teorisi sembolik etkileşimci teoriden çok daha seçicidir. Açıklamaya çalıştığı davranış rolle ilgili davranıştır ancak tüm sosyal davranışların rolüyle

ilişkili değildir. Özellikle seçim davranışlarına odaklanmaktadır ancak tüm sosyal davranışlar bu seçimleri içermemektedir. Sosyal yapıların anlamının bireylerin seçimlerini sınırlandırdığı ve bu ilişkilerde hangi kaynakların kullanılabileceğini belirlediği söylenebilir. Kimlik teorisini besleyen pragmatik felsefe aklın sosyal davranış sürecinde karşılaşılan sorunsallara karşılık olarak ortaya çıktığını öne sürmektedir. Böylece bilişsel etkinlik ve kimlik teorisinde ortaya çıktığı belirtilen benlik, durumların sorunlu olduğu ölçüde ortaya çıkmaktadır. Sorunlu durumlar ve seçim insani durumu özel olarak temsil etse de tüm sosyal durumlar aynı derecede bunları içermemektedir. Varlıklarının derecesi kimlik teorisi için sınır koşulunu temsil etmektedir (Stryker ve Serpe, 2011: 208).

William James'in çizdiği perspektifi takip eden Stryker bireyin dâhil olduğu sosyal gruplar kadar farklı kimliklere sahip olduğunu ifade etmiştir. Stryker (1980: 57), benliği örgütlü fakat karmaşık biçimde farklılaşmış bir birim olarak kavramsallaştırmıştır. Bunu yaparken "kimlik" ve "kimlik belirginliği" kavramlarını tanımlamıştır. Bu kavramları tanımlamadan önce, bu terimleri ve bunların birbirleriyle ilişkilerini tanımlayan Stryker başta "pozisyon" ve "rol" kavramlarını tanımlamıştır.

Rol teorisi, örgütlü sosyal grupların bölümlerine atıfta bulunmak için "statü" ya da "pozisyon" kavramını kullanmıştır. Sembolik etkileşimcilik ise aktörün sosyal kategorisine atıfta bulunmak için "pozisyon" kavramını kullanmaktadır. Pozisyonlardaki bireyler için kullanılan semboller zengin, aptal, entelektüel, öğretmen, asi, vb. olarak tanımlanmaktadır. Diğer sembolik kategoriler gibi pozisyonlar da davranışa işaret etmektedir ve bu yüzden bir kategoriye yerleştirilen bireylerin davranışlarının yordayıcıları olarak hareket etmektedir. Böylelikle bireylere atıfta bulunarak davranışları düzenlerler. Bireye pozisyonel bir etiket eklemek o bireyden beklenen davranışlara ve beklentilere dayanarak o bireye yönelik davranışların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Rol kavramı burada, pozisyonlara eklenmiş olan bu beklentiler için kullanılmaktadır (Rane, 1998: 10-11). Toplumlar karmaşık ve farklılaşmış sistemlerdir. Bu sistemde bireyler davranışlarla ipuçları sunarak edinilebilecek çok sayıda pozisyonda kategorilere ayrılmaktadırlar (Stryker, 1980: 58). Bu noktada belirli bir pozisyonun onunla ilişkili çok sayıda rolü olabilmektedir. Bunlardan bazıları çatışabilir. Bu da pozisyonun davranışları hakkında belirsizlik yaratmaktadır (Rane, 1998: 12). Çağdaş toplumda ev dışında çalışan kadın ile annelik pozisyonunun çatışması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Stryker'ın kimlik teorisinde kullanıldığı temel kavramlar şu şekilde açıklanabilir:

2.1.Kimlik

Stryker ve Serpe (2011: 206), kimlikleri “kişinin yapılandırılmış rol ilişkilerine katılımını temsil eden, kendi kendine içselleştirmiş konumsal tasvirlerin ayırık parçaları” olarak ifade ederken Stryker (1987: 90) kimliği daha kısa bir biçimde “içselleştirilmiş rol kümelerinin beklentileri” şeklinde tanımlamış ayrıca bireyin “farklı toplumsal ilişki kümelerinde rol oynadığı kadar çok kimliği” olduğunu ifade ederek benliğin bireyin sahip olduğu bu kimliklerin bir bileşimi olduğunu iddia etmiştir.

Kimlikler “Ben kimim?” sorusuna verilen cevapların uygulamalı refleksif bilişleridir. Bireyin kimliğine ilişkin vermiş olduğu bu cevaplar içinde bulunduğu toplumsal yapı, bu yapıdaki pozisyonu ve bu pozisyonlardaki konumlarına bağlı olarak değişebilmektedir. Kimlik, toplum içerisinde yapılandırılmış rol ilişkilerinde bireyin bu rol ilişkilerine konumsal olarak katılımını göstermektedir. Kimliklerin iki koşulu vardır: (i) Bireylerin, başkaları tarafından konumlandırılmalarını ve beklentilerini belirleyen sosyal nesnelere olarak yerleştirilmeleri ve (ii) bu tanımlamaları ile ilgili beklentileri içselleştirmeleri. Öyleyse kimlikler rollere ve örgütsel sosyal ilişkilerde rollere bağlı olarak benliğe ait bilişlerdir. Bunlar bilişsel şemalardır, davranışsal seçimleri ve diğer bilişsel ve kavramsal süreçleri etkileme kapasitesine sahiptir (Stryker ve Serpe, 1994: 16-30). Bilişsel şemalar olarak, duruma özgü değildirler ve kişilerin deneyimlediği çoklu durumlara taşınabilirler. Kimlikler önemlidir çünkü bunlar kontrol sistemleridir: (i) Bireysel bir eylem planı çizerken (ii) bireyin işgal etmiş olduğu toplumsal pozisyonun bir parçası olarak performansını değerlendirmek için kullandığı bir norm sağlamaktadır ve (iii) kimliğin doğrulanmasını sağlamak için bireyi kendi görüşleriyle tutarlı şekilde davranmaya motive etmektedir. Kimlik teorisi toplumsal rolleri bireysel davranışla kimlik normunda ve davranışta yer alan ortak anlamlara dikkat ederek ilişkilendirmektedir (Cast, 1998: 20).

Kimlik teorisindeki kimlik tanımlamasının anlaşılması için rol kimliği kavramına atıfta bulunmak gerekmektedir. Rol kimliği ile kimlik arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bireylerin içinde bulunduğu toplumsal ilişkiler değerlendirildiğinde bu ilişkilerin çeşitliliği sayısınca bireyler kimliğe sahip olmaktadır. Bireyin benliği bu kimliklerin bütününden oluşmaktadır. Örneğin birey toplum içerisindeki konumuna göre doktor, anne, arkadaş, eş, evlat gibi pek çok kimliğe sahip olmaktadır (Brenner ve diğerleri, 2018: 58-59). Rol kimlikleri ise bireylerin sosyal ilişki ağlarına ve ilgili rollere katılımlarına dayandıkları benliğin bir parçasıdır. Rol kimlikleri özel olarak bir sosyal rolün işgaline bağlı olan kimliklerdir (Merolla vd., 2012: 150).

2.2. Kimlik Bağlılığı

Stryker'daki hem benliğin (yani hiyerarşinin bir parçası olarak düzenlenmiş kimliklerin yapısı) hem de toplumun (sosyal ağlar) pozisyonlardan ve rollerden oluştuğu iddiası; “benlik toplumun yansımasıdır” önermesinin gelenekselci sembolik etkileşimcilerin öncülünün daha kesin kavramsal terimleriyle yeniden ifade edilmesidir. Belirli bir toplumsal konumla ilişkilendirilen rollerin (beklenen davranış kalıplarının) bir kısmının (ya da hepsinin) kimlik olarak içselleştirilerek bireyin benliğine özgü hiyerarşisinde yer aldığı ve böylece benliği ifade ettiğini belirten Stryker bağlılık kavramının uygulandığı süreci aydınlatmak istemiştir.

Kimlik teorisinin inşası, ‘toplum’ kavramının tanımlanmasını gerektirmiştir. Teorisyenler, bu çerçevede ‘bağlılık’ kavramını bulmuşlardır. Bireyler yaşamlarını küçük ve özel sosyal ilişkiler ağlarında yaşama eğilimindedirler. Bağlılık, bireylerin diğer insanlarla olan ilişkilerinin derecesini ifade etmektedir. Teori bir kimliğin belirginliğinin bu kimliği gerektiren ilişkilere olan bağlılığını yansıttığını ileri sürmüştür (Stryker ve Burke, 2000: 286).

Bağlılık bireyin başkalarının belirlediği sosyal ağlarla olan ilişkilerinin belirli bir kimliğe bağlı olmasına yani ilişkilerin organize bir yapısında belirli bir konumun işgal edilmesine ve belirli rolü oynamasına bağlı olduğu derecedir. Bu kullanımla bir erkeğin onun için önemli olan bireylerin sayısı ve önem derecesi baba pozisyonundaki rolü oynamasını etkilemektedir. Benzer şekilde bir kadın, doktor olması üzerine kurduğu önemli sosyal ilişkilere sahip olduğu derecedeki pozisyonunu ve doktor rolünü üstlenmiştir. Tıpkı kimlik belirginliği kavramının, toplum-insan ilişkilerinin tartışılmasında daha büyük bir hassasiyet ve analitik güç sunabilen daha geniş bir benlik kavramının özelleşmesini temsil ettiği gibi bağlılık kavramı da aynı şeyi sunan toplumun geniş kavram çerçevesinin bir tarafını ve avantajını temsil etmektedir. Toplumun sosyal davranışa olan ilgisini sosyal ağlara işaret ederek bunu belirli bir konumun işgal edilmesi ile ilgili olduğu diğerlerinin sayısını ve önemini, bağlantıların çoğulluğunu kavramak için yararlı bir yol sunmaktadır (Stryker ve Serpe, 2011: 207).

Stryker (1980: 61) bağlılık anlayışını tartışırken şöyle ifade etmiştir: “Bir kişinin kendisine verilen kimliğin kaçınılmaz ilişkilerinin artık devam etmediği, kimliğe verilen rolü oynadığı diğer bireylerle olan ilişkilerinin belirli bir kişi olmasına bağlı olduğu ölçüde kişi bu tür bir kişi olmasına bağlıdır.” Bu ifadede yer alan belirtilen kişilerle olan ilişkilerin birey için önemli olduğu fikridir. Bireyin etkileşim içerisinde bulunduğu bireylerle ilişkisi kimliğinin ortaya çıkmasını artırıcı ya da sınırlayıcı etkiye sahiptir. Stryker'ın kavramsal terimlerinde, bu

ifadeyi daha kesin bir şekilde ifade etmek için bireyin sosyal ağdaki bir başkasıyla (veya başkaları) ilişkileri sürdürmeye kararlı olduğu ölçüde bunların konumlarını ve ilgili rolleri içselleştirecek ilişkiler ön plana çıkarılmıştır.

Stryker (1987: 90) bağıllık yapısını geliştirirken duygusal ve etkileşimli bağıllık olmak üzere iki bağıllık türü olduğunu ifade etmiştir. (i) Duygusal bağıllık veya, birincil ilişkilerdeki bir rolden ayrılarak önemin kaybedilmesinin duygusal nedeni ve (ii) birey artık belirli bu rolü yerine getirmemişse, kaçınılmaz olan ilişkilerinden yansıyan etkileşimli bağıllık.

Duygusal bağıllık, rol ilişkilerinde başkalarına duygusal olarak aidiyet ve bağıllık hissini ifade etmektedir. Operasyonel olarak bireyin olumlu ve birincil ilişkiler içerisinde olduğu ilişkilerle tanımlanmaktadır. Etkileşimsel bağıllık, rol ilişkilerinin sayısını veya kapsamını ifade etmektedir. Bağıllık, istikrarlı sosyal ilişkiler ve etkileşim kalıplarına atıfta bulunmaktadır ve teori bu örüntülerin rol kimliğinin nasıl düzenlendiğini ve rol davranışlarını nasıl etkilediğini öne sürmektedir. Bağıllık, rol davranışı değişkenleri arasında zaman içinde karşılıklı anlaşmaları onaylamasına rağmen teori argümanında öncelik pek çok değişkene bağlıdır çünkü tüm insanlar sürekli olarak sosyal ilişki ağları içine doğarlar. Ek olarak, bağıllığın belirginlik üzerindeki zaman etkisinin bağıllığın benlik üzerindeki etkisinden daha güçlü olduğuna dair ampirik kanıtlar bulunmaktadır. Bağıllık, kimlik teorisinde kritik rol oynamaktadır: Bireylerin durumdan duruma belirli kimlikleri neden taşıdıklarının ve bu kimliklerin çeşitli durumlarda neden aktive edilebileceklerinin önemli bir kaynağıdır (Merolla ve diğerleri, 2012: 150-151).

2.3. Kimlik Belirginliği

Kimlik belirginliği, benliği oluşturan kimliklerin organize edilebileceği yollardan birini ve teorik olarak en önemli yolunu temsil etmektedir. Kimlikler, hiyerarşik olarak biçimlenmiş şekilde düşünülmektedir. Bu hiyerarşik kimlik dizilişi belirli bir durumda oyuna dâhil edilen çeşitli kimliklerin her birinin bu oyuna dâhil olma olasılıkları ile tanımlanmaktadır. Alternatif olarak kimliklerin her birinin çeşitli durumlar karşısında ortaya çıkma olasılıklarıyla da tanımlanmaktadır. Bu hiyerarşide bir kimliğin yeri tanımı gereği onun belirsizliğidir. Bu kavramsallaştırmada bir kimliğin hiyerarşideki yeri durumlardan çağrılmayı etkileyeceği ve böylece kimlik tarafından çağrılan davranışların ortaya çıkma olasılığının etkileneceği şeklinde genel bir önerme sunulmaktadır. Davranışın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bir kimliğin belirgin yönünün (i) durumların karakteristiklerini tanımlayarak (örneğin durumun alternatif kimlik davranışının

ortaya çıkmasına izin verme derecesi gibi) etkileşime girme biçimine ve (b) diğer benlik özelliklerine (benlik saygısı veya memnuniyeti gibi) bağlı olacaktır. Kimlik teorisi açısından kimlik hiyerarşisinde kimliklerin sıralanışı, kişilik rollerini yansıtan bir yapı olarak kişiliğin sosyolojik kavramsallaştırılmasının bir özelliğidir. Bu içseldir ve konumlar arası geçişler bulunmaktadır. Başlangıçta durumların özelliklerinden büyük ölçüde etkilenirken, bu durumlarda davranış üzerinde bağımsız bir etkiye sahip olan önceki etkileşimlerin bir ürünüdür (Stryker ve Serpe, 2011: 206).

Kimlik belirginliği, belirli bir kimliğin sosyal etkileşimde ifa edilme olasılığı olarak ya da alternatif olarak bu kimliği yerine getirmek için fırsat sunan durumu tanımlamak için de kullanılmaktadır. Bir kimliğin belirginliği çağrılma eğilimi tarafından sıralanan bir sıra hiyerarşisindeki göreceli konumunu belirtmektedir (Brenner ve diğerleri, 2018: 232). Stryker ve Burke (2000: 284) kimliklerin hiyerarşik olarak organize edildiğini ve daha belirgin olanların daha fazla durumda ortaya çıktığını varsaymışlardır ve bireylerin belirgin kimliklerini harekete geçirmek için daha fazla fırsat aradıklarını bulmuşlardır. Örneğin bakım veren kimliği daha belirgin bir baba, bebeğine daha fazla bakım verebilmek için daha az çalışabilir böylece 'iyi bakıcı' kimliğini açığa çıkarabilir.

Belirli bir durumda çağrılan bir kimliğin hazırlığı önem ve merkezîyet gibi farklı şekillerde de kavramsallaştırılmıştır. Örneğin bir erkek yetişkin babalık, kocalık ve çalışan gibi bir dizi durum kimliğine sahip olabilir. Çalışan statüsü kimlik hiyerarşisinin en üstündeyse, çocuk ve eşi etrafta olsa bile evde işle ilgili faaliyetlerde bulunacaktır. Kimlik duygusu kavramı, bireylerin kimlik hiyerarşisinin düzenini organize etmeleri konusunda zorunlu olmadıklarını varsayarken; kimlik önemi ve merkezîyet kavramları bireylerin özdeşliklerinin önemini öncelikli olarak gördüklerini varsaymaktadır. Bununla birlikte kimlik belirginliği, öneme sahip olma ve merkezîyetin işlevi, hepsi kimlik hiyerarşisi ile özdeşlikleri sırasını düzenlediği için oldukça benzerdir. Hiyerarşik düzenin en önemli belirleyicisi "diğerleriyle anlamlı ilişkiler kurmanın ve alternatif eylem tarzlarının nedenleridir" (Stryker, 1968: 560) veya "uyumu koruyan güçlerin toplamı" olarak tanımlanan bir bağlılıktır. Başka bir deyişle, belirli kimlikleri tanıtan ilişkileri sürdürmek için çaba gösterme derecesi, hiyerarşide çeşitli kimliklerin yerini belirlemektedir.

2.4. Kimlik Önemi

Kimliklerin, her bir kimliğin çağrılma eğilimine göre hiyerarşik biçimde sıralandığı düşünülmektedir. Bunun ileri sürdüğü gibi son derece belirgin bir

kimliğin onunla ilgili olan durumlarda yürürlüğe girmesi muhtemeldir veya birbirinden çok farklı etkileşim durumlarında bile ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, son derece belirgin olarak annelik kimliğine sahip olan bir kadının yalnızca annelik kimliğiyle değil aynı zamanda diğer kimlikleriyle bağlantı kurduğu kişilerle de konuşması olasıdır. Bu durumun aksine, kimlik önceliği bireyin kimliğe yerleştirdiği öznel değer olarak etkilidir. Kimlik önemi kavramı psikolojik merkezlikle çok ilişkili veya eş anlamlıdır. Görünüşe göre, hiyerarşiye çok benzeyen kimlikler de hiyerarşideki önemine göre yerleştirilmektedir (Brenner ve diğerleri, 2018: 232). Stryker (1980: 90), çalışmalarında kimlikler arası karşılaştırmalar kullanarak kimlik önemini ölçmüştür. Araştırmalarında sormuş olduğu “Aşağıdakilerden hangisi sizin için daha önemlidir: Kurs çalışması, arkadaşlık, flört, aile vb.” sorusu ile kimlik önemini ölçmüştür.

Benliği oluşturan bazı kimlikler birey için diğerlerinden önemlidir. Örneğin bir birey için babalık kimliği önemli iken başka bir birey için çalışan kimliği benliğinde daha fazla öneme sahip olabilmektedir. Kimliklerin birey için göreceli önemi kimlik önemi olarak kavramsallaştırılmıştır. Bireyin bir kimliğe atfettiği önem bireyin bu kimliğine olan bağlılığına ve bu kimlikle ilişkili olan içsel ve dışsal ödüllere ilişkilidir (Cast, 1998: 26). Bireyin içsel motivasyonel kaynakları ve dışsal ödüllendirilmeleri bireyin kimliğine vermiş olduğu önemi doğrudan etkilemektedir. Örneğin bireyin yaşantısında bu kimliklerle etkileşime girdiği bireyler tarafından ödüllendirilmesi veya bu kimliklere atfetmiş olduğu anlamlar eş veya çalışan kimliğinden hangisine önem vereceğini belirlemektedir. Yaşamında birincil ilişkilerin yeri ayrı olan bir birey için eş kimliği önemli iken kariyer ve paranın daha güçlü bir motivasyon olduğu başka bir birey için çalışan kimliği daha önemli olabilecektir.

3.SONUÇ

Geleneksel sembolik etkileşimciliğin kavramlarını ölçülebilir hale getirmek amacıyla ortaya çıkan sosyal yapısal sembolik etkileşimcilik Mead’ın kavramlarının belirsiz olduğunu ve ölçülebilir hale getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Yapısal sembolik etkileşimci teori geleneksel sembolik bakış açısının alternatifi veya bir reddi olmamakla birlikte kavramları çeşitlendirerek bu kurama daha pozitivist bir ölçüm getirmeyi amaçlamıştır.

Kimlik teorisi sembolik etkileşimci teoriden çok daha seçicidir. Yapısal sembolik etkileşim içerisinde Sheldon Stryker tarafından geliştirilen bu kuramın açıklamaya çalıştığı davranış rolle ilgili davranıştır ancak tüm sosyal davranışların rolüyle ilişkili değildir. Özellikle seçim davranışlarına odaklanmaktadır ancak tüm sosyal

davranışlar bu seçimleri içermemektedir. Kimliğin içselleştirilmiş rol kümelerinin beklentileri olarak tanımlandığı (Stryker, 1987: 90) bu teoride kimliğe bireyin benliğin bu kimliklerin bileşiminden oluştuğu ifade edilmiştir.

Kimlik önemi bireyin sahip olduğu bir kimliğin değerine ilişkin özsel hissi olarak tanımlansa da sağduyu olarak tanımlanmaktan çok önem ile kavramsallaştırılması tercih edilmiştir. Kimlik ile ilgili önem, merkezîyet ve belirginlik kavramları arasında küçük ve ince farklılıklar olmasına rağmen bu kavramların ortak noktaları bireylerin benliklerine vermiş oldukları öznel tepkilerin önemine işaret etmektedir (Brenner ve diğerleri, 2014: 233).

Önem ve belirginlik kavramları arasındaki temel fark tanımsaldır ancak bu tanımların uygulama aşamasında ölçümlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Belirginlik kavramı önem kavramına göre daha fazla davranışsal boyutta tanımlanmaktadır. Belirginlik bireyin sosyal ilişkiler içerisinde olma olasılığıdır. Önem ise daha çok bireyin zihnindeki algıya atıfta bulunmak amacıyla kullanılan bir kavramdır. Önem ideal benliğin bir yansımasıdır ve sübjektif bir değer olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bireyin önem atfetmiş olduğu kimliğin diğer kimliklere göre değerini yansıtmaktadır (Brenner ve diğerleri, 2014: 233).

Stryker tarafından (1980: 53-39) önem ve belirginlik kavramlarının kuramsal faydası açıkça ortaya konulmuş olmasına rağmen bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında önem, belirginlik ve bağlılık kavramlarının kimlik teorisi alanında yapılan çalışmalarda belirgin bir şekilde operasyonelleştirilmediği görülmüştür. Yapılan pek çok çalışmada bu iki kavramın arasında yapılan ayırım yetersiz kalmıştır. Öyle ki bazı araştırmalar bu iki kavramı eşdeğer görerek araştırmalarını bu şekilde kurgulamışlardır (Callero ve Piliavin, 1983: 1-16).

Bireylerin davranışlarının ortaya çıkma olasılığı ve ortaya çıkış şeklini kimliğe atfedilen anlamlarla açıklayan kimlik teorisi rol ve kimlik kavramlarına farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Sosyal yapı ile ilişkilendirilen statü ve rol kavramlarının bireyin anlam dünyası ile de ilişkili olabileceğini savunması bakımından konuya farklı bir perspektif getirmiş ve bireye benliğini kimlikleri çerçevesinde inşa etmesinde aktif bir rol biçmiştir. Rol ve statü kavramlarının çalışılmasında sosyal yapıya odaklanıldığı düşünüldüğünde bireyin aktifliğini öne çıkaran bu teorik bakışın çalışmalara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Brenner, P. Serpe, R. & Stryker, S. (2018). “*Role-Specific Self-Efficacy as Precedent and Product of the Identity Model*”, *Sociological Perspectives*. 61:1, 57-80. doi: 10.1177/0731121417697306.
- Callero, P. & Piliavin, J. (1983). “*Developing a Commitment to Blood Donation: The Impact of One’s First Experience*”, *Journal of Applied Social Psychology*. 13:1, 1-16. doi: 10.1111/j.1559-1816.1983.tb00883.x.
- Cast, A. (1998). *Parent Identities and Behavior: An Identity Theory Approach*, Doctoral Dissertation, Washington State University, Washington.
- Hwang, E. (2012). *Being A “Good Daddy”*: Exploring the Stability of Paternal Identity, Doctoral Dissertation, Iowa State University Ames, Iowa.
- Kornhauser, W. (1962). *Scientist in Industry: Conflict and Accommodation*, CA: University of California Press.
- Merolla, D., Serpe, R., Stryker, S. & Schultz, W. (2012). “*Structural Precursors to Identity Processes: The Role of Proximate Social Structures*”, *Social Psychology Quarterly*, 75: 2, 149-172. doi: 10.1177/0190272511436352.
- Rane, T. (1998). *Father Involvement and Identity A Theoretical Examination*, Doctoral Dissertation, University of Illinois at Urbana, Champaign.
- Stryker, S. (1968). “*Identity Salience and Role Performance*”, *Journal of Marriage and the Family*, 4, 558-564. doi: 10.2307/349494.
- Stryker, S. (1980). *Symbolic Interactionism: A Social Structural Version*, CA: Benjamin Cummings, Menlo Park.
- Stryker, S. (1987). “*Identity Theory: Developments and Extensions*”, in: (Eds) Krysia Yardley and Terry Honess, *Self and Identity: Psychosocial Perspectives*. NY: Wiley, ss.89-103. doi: 10.2307/2695840.
- Stryker, S. (2007). “*Identity Theory and Personality Theory: Mutual Relevance*”, *Journal of Personality*, 75: 6, 1083-1102. doi: 10.1111/j.1467-6494.2007.00468.x.
- Stryker, S. & Burke, P. (2000). “*The Past, Present, and Future of an Identity Theory*”, *Social Psychology Quarterly*, 63: 4, 284-297. doi: 10.2307/2695840.

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ DERGİSİ

Cilt 12, Sayı 1, 2020 ISSN: 1309 - 8012 (Online)

- Stryker, S. & Serpe, R. (1998). “*Identity Salience and Psychological Centrality: Equivalent, Overlapping, or Complementary Concepts?*”, *Social Psychology Quarterly*, 57: 1, 16-35. doi: 10.2307/2786972.
- Stryker, S. & Serpe, R. (2011). “*Commitment, Identity Salience, and Role Behavior: Theory and Research Example*”, in: William Ickes & Eric Knowles (Eds), *Personality, Roles, and Social Behavior*, NY: Springer, ss.199-218. doi: 10.1525/sop.2004.47.3.289
- Stryker, S., Serpe, R. & Hunt, M. (2005). “*Making Good on a Promise: The Impact of Larger Social Structures on Commitment*”, *Advances in Group Processes*, 22, 93-123. doi: 10.1016/S0882-6145(05)22004-0.